

PEDAGOGICAL CONDITIONS THAT ENSURE THE FORMATION OF A HEALTHY WAY OF LIFE OF STUDENTS OF TECHNICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION METHODS AND MEANS OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

The article is devoted to process of formation of a healthy way of life of students of technical institutions of higher education methods and means of physical culture and sports.

Key words: formation of a healthy way of life, methods and means of physical culture and sports.

УДК 371.4:81.44

Пентилюк І.С.

ПЕДАГОГІЧНІ І СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються педагогічні і соціальні аспекти процесу виховання мовної особистості.

Автор аналізує проблему виховання мовної особистості засобами гуманітарних наук – мови та літератури, враховуючи соціальні чинники розвитку особистості.

Ключові слова: мовна особистість, особистісно орієнтований підхід, педагогізація, соціалізація, чинники виховання, спілкування.

Мовна освіта була і залишається особливою функцією держави і суспільства, пріоритетною серед соціальних інститутів, оскільки спрямована на формування й розвиток соціально значущих якостей кожної людини як члена суспільства й громадянина держави. Завдяки мовній освіті відбувається активний вплив на формування свідомості всього суспільства й регулювання саморозвитку окремого індивіда як суб'єкта навчально-виховного процесу в сучасній школі, що ґрунтується на ідеї особистісно орієнтованого виховання й цілісного розвитку особистості. На думку акад. І.Беха, ця ідея “в сучасній школі вирішується скоріше інтуїтивно, оскільки цілеспрямованої стратегії розвитку особистості педагоги не мають”. І далі: “Нині у психолого-педагогічній науці владно заявляє про себе такий конструктивний підхід, згідно з яким слід створювати нові механізми виховання і моральної саморегуляції школярів” [2, с.4]. Особистісно орієнтований підхід ґрунтується на ідеї гуманістичної психології і педагогіки, які розвивають і збагачують теорію і практику виховання особистості.

Найголовнішими засобами виховання дитини на гуманістичних засадах були і залишаються “найбільш гуманітарні” науки – рідна мова і література. Саме вони забезпечують на підлітковому етапі життя людини цілісний розвиток її як мовної особистості, з відповідними ціннісними орієнтаціями, що сприяють активному входженню її в соціум. При цьому необхідно враховувати соціальні чинники розвитку особистості. Це свідчить, що мовну особистість необхідно розглядати у двох аспектах – як суб'єкт, який потребує виховання індивідуальних якостей та ціннісних орієнтацій, і як індивід, який соціалізується внаслідок перебування в певному людському середовищі з його звичаями, традиціями, культурними й економічними особливостями, що активно впливають на формування особистості.

Для нашого дослідження сутнісно необхідним стає аналіз виховання мовної особистості крізь призму соціального й педагогічного [2, с.37].

Розвиток особистості відбувається в певному середовищі, тобто піддається соціалізації. Учені визначають цей процес як “уходження індивіда в соціальні стосунки, яке здійснюється шляхом засвоєння соціального досвіду і його відтворення у діяльності й спілкуванні” [7, с.33]. Саме завдяки соціалізації особистість стає членом суспільства,

засвоює певні знання, набуває необхідних умінь і навичок, виробляє погляди, визначає життєві цінності, вчиться виконувати соціальні ролі і, таким чином, набуває здатності спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми.

Процеси педагогізації й соціалізації безперервні, але найбільш інтенсивні в підлітковому й юнацькому віці. Ці процеси органічно пов'язані й активно реалізуються в усіх навчальних закладах. Основна школа в цьому ключі є найбільш благодатною, оскільки учні 5-9 класів за рівнем інтелектуального, фізичного й психічного розвитку найбільш здатні до позитивних виховних впливів, засвоєння соціальних норм і сприйняття життєвого досвіду, виробленого українським народом упродовж віків.

Сучасна педагогічна наука спирається на нову освітню філософію – особистісно орієнтоване виховання, бо саме воно, на думку І.Беха, “спрямоване на усвідомлення учнями себе як особистостей, як їх вільне і відповідальне самовираження” [2, с.37].

Глибоко і всебічно цю проблему досліджує у своїх працях акад. І.Бех. Він, зокрема, виділяє соціальні й освітні чинники, “у межах яких здійснюється виховний процес, набуваючи поряд з усталеними тенденціями і своєї самобутності” [3, с.17]. До соціальних чинників учений відносить стан суспільства з усіма його суперечностями, з тією соціально-психологічною кризою, в якій воно опинилося. Тому соціальна адаптація молодшої людини зустрічає значні труднощі – втрату моральних орієнтирів, пошуки нових пріоритетних цінностей, на які має спиратися підліток у своєму становленні й розвитку. Соціальні чинники мають позитивно впливати на виховний процес і сприяти йому повинні сім'я, освіта, громадські організації тощо.

Сучасний освітній простір, що активно впливає на виховання підлітків, включає багато компонентів виховного процесу. Це насамперед гуманізація, особистісно орієнтоване виховання. Найбільш прийнятні для нашого дослідження інтелектуальне, морально-етичне й естетичне виховання.

Більшість учених (І.Бех, Д.Іванов, В.Омельченко, А.Кузьмінський, В.Федяєва та ін.) розглядають виховання в органічному зв'язку з навчанням, оскільки розвиток індивіда відбувається в процесі пізнання картини світу, самого себе і довкілля, соціалізації особистості, набуття нею ознак і властивостей, притаманних членові певного соціуму, етносу і мовного колективу. У цьому ключі виховання особистості ґрунтуються на органічному поєднанні соціальних умов і педагогічних заходів, спрямованих на формування й розвиток людини на різних етапах її життя й діяльності. Особливу роль у цьому процесі відіграє українська мова, оскільки завдяки їй учень пізнає картину світу, що відкладається в його свідомості. Не менше значення має література, що є основою виховання духовності й морально-естетичних та етичних якостей мовної особистості.

Виховання є компонентом загальнолюдської культури. Засвоїти культурні досягнення людства, що склалися протягом тисячоліть, людина повинна за гранично короткий термін. У цьому плані виховання є цілеспрямованою допомогою дитині влитися в соціум, увійти в сучасну культуру, й освоївши попередній досвід, демонструвати свою вихованість. Виховання, таким чином, є процесом підготовки людини до теперішньої і майбутньої життєдіяльності.

Автор “Педагогічного словника” І.Гончаренко стверджує, що “виховання – процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів” [8, с.53]. До об'єктивних чинників виховання особистості належать соціально-історичні особливості, культурні традиції українського народу, прийнята в державі система освіти з урахуванням народної педагогіки. Суб'єктивними вважаються особистісні якості педагогів, рівень їхньої педагогічної майстерності, психологічні, вікові особливості й ціннісні орієнтації, рівень духовного розвитку школярів.

Виховання мовної особистості підлітка можна трактувати і в широкому, і у вузькому розумінні, оскільки дитина розвивається як мовець, комунікант тільки у взаємодії з іншими людьми, у мовному середовищі. А таким середовищем для неї є сім'я, школа й інші

інститути побутового й громадського життя, тобто суспільне середовище. Це широке тло виховання мовця. Навчання в школі й засвоєння мови й літератури звужують сферу виховання мовної особистості. В обох аспектах здійснюється спонтанна і цілеспрямована мовна освіта, яка й забезпечує формування комуніканта – людини, готової до спілкування і здатної брати в ній участь.

Виховання учнів здійснюється в процесі навчально-виховної діяльності, під якою розуміємо систему організації діяльності навчання й виховання, та за її межами. Воно є цілісним процесом, у якому органічно поєднані змістова (сукупність виховних цілей) та процесуальна (самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя й учня, що передбачає організацію і функціонування системи виховної діяльності та самовиховання учнів) сторони. Цей процес, на думку Н.Волкової, є двостороннім (обов'язкова взаємодія вихователя й вихованця), цілеспрямованим (наявність конкретної мети), багатограним за завданнями і змістом, складним щодо формування й розкриття внутрішнього світу дитини, різноманітним за формами, методами і прийомами, неперервним (у вихованні канікул бути не може), тривалим у часі (людина виховується все життя) [6, с.90]. Виняткова роль у вихованні людської особистості належить вихователю, оскільки “цілеспрямований виховний вплив на неї передбачає не лише виховання позитивних якостей, а й подолання наслідків впливу негативних об'єктивних чинників” [9, с.237].

Критерієм ефективності виховання мовної особистості учнів, їх культури спілкування є вихованість, що відбивається у знанні норм моральної поведінки. Вихованість – комплексна характеристика особистості, що враховує наявність і рівень сформованості в неї суспільно значущих якостей; ступінь відповідності особистісного розвитку вихованця педагогічній меті. За М. Фіцулою, вихованість – це наявність у школярів високих моральних якостей, що є результатом інтеріоризації (перетворення зовнішніх, реальних дій та вчинків на внутрішні, ідеальні), зовнішніх впливів на внутрішні, вираження єдності зовнішніх і внутрішніх чинників виховання та розвитку [14, с.252]. Отже, результати виховного процесу значною мірою залежать від індивідуальних психологічних особливостей учнів підліткового віку, їхнього оточення, уподобань, ставлення до спрямованих на них впливів з боку вчителів та вихователів, взаємин з однолітками й дорослими.

Виховання, на думку авторів праці “Теорія і методика виховання”, – “складний і багатограний процес формування людини в умовах створення оптимальних можливостей для фізичного, психічного, соціального і культурно-духовного її розвитку” [11, с.130]. У процесі виховання дитина має стати гармонійно розвиненою, самодостатньою особистістю. Мовна освіта при цьому відіграє вирішальну роль.

Сучасне виховання, міркують далі вчені [11, с.130-133], має бути гармонійним, а головне – особистісно спрямованим. Щоб відійти від фальшивих догм комуністичного виховання, коли проголошувалися правильні загальнолюдські ідеї формування особистості, а в результаті виховувалися конформісти, слухняні й обмежені прибічники режиму, необхідно в центрі виховного процесу ставити людину, особистість з її інтелектуальними здібностями, поглядами і життєвими принципами, здатністю входити в соціальне середовище, знаходити в ньому своє місце й контактувати з іншими людьми, починаючи з сім'ї, родини, товаришів, а пізніше колег тощо.

Для становлення підлітків як мовних особистостей важливим є самовиховання, що ґрунтується на загальних засадах теорії і практики виховання та специфіці національного виховання. На думку Н.Мойсеюк, “самовиховання – діяльність, спрямована на перетворення власної особистості” [10, с.650]. Це свідома діяльність, що передбачає максимальну реалізацію себе як особистості, в основі якої лежить мотивація самовдосконалення. Для педагога важливо усвідомити, що самовиховання – процес цілеспрямованої роботи над розвитком і вдосконаленням підлітка насамперед в інтелектуальній і духовній сферах. Виховання мовної особистості в цьому процесі відіграє першорядну роль, оскільки навчання й виховання здійснюється в мовленнєвому середовищі і підліток може продовжити

удосконалювати свою вихованість за межами школи, у своєму повсякденному житті, де він зазнає впливу сім'ї і суспільства.

Оскільки сучасний підліток постійно вирішує проблему самореалізації, адаптації в колективі, суспільстві, самовиховання забезпечує більш успішний розвиток і можливості саморозкриття як особистості.

Відомо, що виховання людини, її формування відбувається в певному середовищі. Процес її соціалізації починається з сім'ї, а продовжується в соціальному й національному оточенні.

За своїм складом середовище, в якому виховується мовна особистість, надзвичайно різноманітне: це і природні умови (географічне середовище), і село, школа і позашкільні заклади, науково-навчальні організації, заклади культури, ЗМІ (соціальне середовище) тощо. Завдяки соціалізації підліток поступово стає членом суспільства, засвоює необхідні знання, уміння, погляди, життєві цінності, соціальні ролі. У такий спосіб дитина набуває здатності спілкуватися і взаємодіяти з членами сім'ї, однокласниками, вчителями тощо. “Уходження індивіда в соціальні стосунки, яке здійснюється шляхом засвоєння соціального досвіду і його відтворення у діяльності і спілкуванні, називається соціалізацією” [7, с. 33]. Внаслідок соціалізації відбувається розвиток таких якостей особистості, як моральність, працьовитість, засвоєння норм поведінки і спілкування. Процес соціалізації дитини починається з сім'ї як одного з найстійкіших і найбільш традиційних соціальних інститутів, що є підвалиною виховання й розвитку особистості.

Проблеми сімейного виховання знайшли відображення в працях Ю. Азарова, Н. Волкової, В. Кравця, Н. Побірченко, В. Сухомлинського, В. Федяєвої та ін.

Сім'я забезпечує соціалізацію дитини, самореалізацію особистості, сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою й узвичаєними нормами спілкування. На гармонійний розвиток особистості впливає психологічний клімат у сім'ї. Тут формується світогляд дитини, ставлення до навколишнього світу і до людей.

На думку В. Федяєвої, “актуальність підвищення виховного потенціалу сім'ї зумовлена тим, що сім'я як соціальний інститут відповідальна за весь комплекс відтворення людини, вона є для дитини тією макромоделлю суспільства, через яку засвоюється нею духовна культура” [13, с. 5]. Саме в сім'ї закладаються основи інтелектуального, духовного й морального розвитку індивіда, відбувається його культуризація, тут він формується як мовна особистість, засвоюючи ази спілкування і мовленнєвої поведінки. В. Федяєва стверджує, “Сім'я є одним із феноменів, що супроводжує людину впродовж усього життя. Значення її впливу на особистість, багатоаспектність і проблемність зумовлюють безліч підходів до дослідження сім'ї” [13, с.5].

Особливий інтерес до сім'ї як первинного соціуму, в якому виховується дитина, виявляють педагоги і соціологи.

Виховання мовної особистості учнів 5-9 класів реалізується у спілкуванні. Адже підліток упродовж навчання в школі постійно перебуває в міжособистісних контактах, що активно впливає на його духовний, морально-етичний розвиток, забезпечує його становлення як комунікативної особистості. Відомо, що спілкування поряд з іншими видами діяльності (праця, навчання, відпочинок) було і залишається основним способом існування людини, найголовнішою умовою її виховання і засвоєння суспільного досвіду, а отже, її соціалізацією. Для нашого дослідження як основоположні сприймаємо позицію І.Беха: “Виступаючи провідною детермінантою всієї системи психічних процесів, станів, властивостей людини, спілкування виступає основним засобом, за допомоги якого здійснюються виховні впливи на особистість” [3, с. 53]. У цьому сенсі можемо говорити тільки про мовну особистість, для якої мовленнєве спілкування є визначальною ознакою з-поміж інших.

Для педагога (у нашому дослідженні – учителя-словесника, вихователя, класного керівника) важливо усвідомити, що спілкування з учнями є тим виховним інструментом, без якого неможливий їхній розвиток. Потяг кожної людини до спілкування з іншими

зумовлений її природними потребами, а прагнення до спілкування сприймається як своєрідний внутрішній стимул, рушій діяльності людини.

У реалізації цих потреб виняткову роль відіграє вчитель-словесник, вихователь. Його професійна діяльність повністю спирається на спілкування. Від цього залежать його професійна майстерність, успіхи в навчально-виховному процесі і результат вихованості учнів.

Спілкування зазвичай трактують як взаємні стосунки, ділові зв'язки тощо. У лінгвістиці спілкування розглядають як “сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками та результатами діяльності.

Психологи трактують спілкування як складний, багатоплановий процес установалення і розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами в спільній діяльності; містить у собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння партнера.

Висновок: людина стає особистістю в результаті взаємодії та спілкування з іншими людьми.

З педагогічних позицій розглядає цю дефініцію І.Гончаренко, уважаючи, що це “складна взаємодія людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, належності тощо” [8, с. 317].

Як бачимо, вчені з позицій різних наук спілкування визначають як взаємодію особистостей, мотивовану потребами необхідністю, бажаннями тощо вступати в контакти одні з одними.

Виховання підлітків залежить від того середовища, в якому вони перебувають, а тому їх виховання багато в чому залежить від мовленнєвого середовища, під яким слід розуміти “сукупність сімейних, побутових, соціально-педагогічних неорганізованих і цілеспрямованих умов спілкування дитини [4, с.15].

Зрозуміло, що мовленнєве середовище, природно чи штучно створене або стимульоване (в умовах шкільного навчання), є важливим чинником виховання мовної особистості учнів основної школи. Стимульоване мовленнєве середовище – організований процес навчання і виховання, що супроводжується активною мовленнєвою взаємодією учителя й учнів. Система створення і функціонування мовленнєвого середовища широко переставлена в педагогічній концепції В.Сухомлинського й пропагується його послідовниками та вчителями-новаторами. Ідея “словесного виховання”, яку висунув видатний педагог, по-справжньому почала реалізовуватися в часи незалежності України. Його слова “насправді виховання стає немичним, безсилим саме тоді, коли забувають, що в нашому розпорядженні є, по суті, єдиний тонкий і надійний, всесільний і гострий інструмент виховання – слово” [12, с. 597] актуально звучать і сьогодні, спонукаючи педагогів до виховання дітей засобами рідного слова. Отже, що виховання мовної особистості учнів 5-9 класів – процес складний і багатоаспектний. У ньому органічно переплітаються педагогічні й соціальні чинники.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф.С.Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 344с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 208с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
4. Богуш Алла. Витоки розвитку мовної особистості: мовленнєве середовище і слово педагога / У зб. “Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів. – Рівне, 2006. – С. 13-18.

5. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М.: Просвещение, 1986. – 436с.
6. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. – К.: Академія, 2001. – 576с.
7. Галузьяк В.М. Педагогіка: Навч.посібник / В.М.Галузьяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – Вінниця: Книга-Вега, 2003. – 416с.
8. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник / С.І.Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
9. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка: Навч.посібник / С.М.Мартиненко, Л.Л.Хоружа. –К.: МАУП, 2002. – 176с.
10. Мойсеюк Н. Педагогіка: Навч. посібник / Н.Мойсеюк. – К.: 2007. – 656 с.
11. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 415с.
12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т.1 / В.О.Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 654с.
13. Федяєва В.Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX-XX століття): Монографія / В.Л.Федяєва. – Херсон: РІПО. 2012. – 348с.
14. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч.посібник / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2005. – 560с.

Пентиліук І.С.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ

В статье рассматриваются педагогические и социальные аспекты процесса воспитания языковой личности.

Автор анализирует проблему воспитания языковой личности средствами гуманитарных наук – языка и литературы, учитывая социальные факторы развития личности.

Ключевые слова: языковая личность, личностно ориентированный подход, педагогизация, социализация, факторы воспитания, общение.

Pentylyuk I.S.

PEDAGOGICAL AND SOCIAL PRINCIPLES EDUCATION LINGUISTIC IDENTITY

The article deals with pedagogical and social aspects of the education of linguistic identity.

The author analyzes the problem of education of linguistic identity by the means of the humanities – the language and the literature, taking into account social factors in the development of personality.

Key words: language person, personally oriented approach, pedagogisation, socialization, education factors, communication.

УДК 069: 371.2

Самсакова І.В.

МУЗЕЙ ПРИ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ

У статті розкриваються поняття “музей”, “музей при навчальному закладі”, “музейна педагогіка”, характеризуються соціальні функції музею, аналізується діяльність музеїв при навчальних закладах як соціокультурних інститутів.

Ключові слова: музей, музей при навчальному закладі, музейна педагогіка, соціальні функції музею.

Реалізація головної мети національної освіти і виховання молоді – це набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу. Культура будь-якого історичного періоду одночасно поєднує в собі систему